

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ФІРМАН ОЛЬГА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 821.161.2'06.09 Королева

**ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЗИ
НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ**

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Бородіца Світлана Василівна,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
доцент кафедри теорії і методики української та світової літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
Радишевський Ростислав Петрович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри полоністики Інституту філології;

кандидат філологічних наук, доцент
Йолкіна Лариса Віссаріонівна,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
доцент кафедри української літератури.

Захист відбудеться 14 травня 2019 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Із дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://tnpu.edu.ua> та в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 12 квітня 2019 р.

В. о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Вашків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Прозова творчість Наталени Королевої – видатне явище української літератури ХХ ст. Художній феномен прози письменниці визначається її оригінальною жанрово-стильовою парадигмою, яка за сприятливих суспільно-історичних умов «могла б стати окрасою будь-якої розвиненої європейської літератури» (О. Мишанич).

Дослідження жанрово-стильових модифікацій прозового спадку Н. Королевої сприяє розкриттю особливостей її авторської індивідуальності, що найвиразніше представлена синтетичним характером, який певною мірою визначає пріоритет оновлення і появи гібридних жанрових форм з експериментальними можливостями відтворення внутрішньої екзистенції особистості, зосередженої на проблемах пошуку власної ідентичності. Це зумовлено процесом диверсифікації авторської свідомості як підґрунтя для жанрово-стильових експериментів.

Сьогодні назріла необхідність визначення місця і ролі самобутньої спадщини Наталени Королевої у контексті розвитку української літератури першої половини ХХ ст., зокрема через з'ясування її жанрово-стильового синтезу, реалізації ідейно-естетичних засад художньо-автобіографічної і християнсько-філософської творчості авторки. Прозовий доробок письменниці досліджували літературознавці В. Антофійчук, О. Бабишкін, М. Ільницький, О. Нахлік, О. Мишанич, Ф. Погребенник, Р. Федорів, В. Шевчук та ін. Здебільшого вони зосереджували увагу на еволюції художнього мислення Н. Королевої, проблемах наративної системи її текстів, їх психологізмі, філософських мотивах, особливостях сюжетобудування. Серед останніх досліджень варто відзначити студії С. Андрусів, О. Багана, К. Буслаєвої, Б. Вальнюк, І. Голубовської, Н. Мафтин, Ю. Мельнікової, І. Набитовича, І. Остащука, Т. Смушак, К. Усачової, О. Харлан, М. Хороб та ін. Утім спеціального дослідження, в якому б детально розглядалася жанрово-стильова парадигма прозового доробку Н. Королевої, сьогодні немає. На часі – цілісне дослідження жанрових і стильових домінант у творчості письменниці крізь призму синтетичного (неоромантичного, символічного, барокового та ін.) авторського мислення. Цим і зумовлена **актуальність теми дослідження.**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в руслі комплексної теми «Національні моделі української та зарубіжної літератури» (номер державної реєстрації 0118U003136). Тема роботи затверджена на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка 23 лютого 2016 року, протокол №6.

Мета дисертаційного дослідження – з'ясувати жанрово-стильові особливості прози Н. Королевої, які засвідчують авторську своєрідність у творенні жанрових форм у західноукраїнському прозовому дискурсі першої половини ХХ ст.

Відповідно до поставленої мети сформульовано такі **завдання**:

- простежити й обґрунтувати еволюцію епічного мислення Н. Королевої в західноукраїнській літературі першої половини ХХ ст.;

- висвітлити основні напрями рецепції прози авторки в українському літературознавстві;
- осмислити специфіку генологічної свідомості письменниці у процесі модернізації прозових жанрів;
- окреслити експериментальні пошуки авторки в новелістиці, з'ясувати ознаки дуалістичної концепції світу в її малій прозі;
- проаналізувати інтертекстуальну парадигму новел Н. Королевої;
- означити роль авторефлексії як засобу національної ідентичності у повісті «Без коріння. Життєпис сучасниці»;
- з'ясувати особливості взаємодії художнього й автобіографічного у жанровій структурі повісті «Предок»;
- визначити специфіку хронотопу в повісті «Сон тіні»;
- дослідити еволюцію модерністського стилю у романі «1313», ускладнення моделі персонажа в ньому;
- схарактеризувати жанрову своєрідність роману «Quid est veritas?».

Об'єктом дослідження є новелістичні збірки «Во дні они», «Легенди старокиївські», повісті «Без коріння. Життєпис сучасниці», «Предок», «Сон тіні», романи «1313», «Quid est veritas?» Н. Королевої в західноукраїнському прозовому дискурсі першої половини ХХ ст.

Предмет дослідження – жанрово-стильові домінанти прозового доробку Наталени Королевої.

Теоретико-методологічною основою роботи стали праці українських істориків та теоретиків літератури В. Агеєвої, С. Андрусів, В. Антофійчука, О. Білецького, К. Буслаєвої, Р. Гром'яка, Т. Гундорової, І. Денисюка, М. Жулинського, М. Ільницького, Л. Йолкіної, Н. Копистянської, Н. Мафтин, О. Мишанича, М. Наєнка, А. Нямцу, Я. Поліщука, О. Радишевського, М. Ткачука, В. Фащенко, І. Франка, Д. Чижевського та ін. У роботі використано дослідження з питань поезики й естетики С. Аверинцева, Т. Адорно, Ю. Антоняна, М. Бахтіна, Т. Бовсунівської, М. Кодака, О. Лосєва, Є. Мелетинського, В. Пахаренка, О. Потебні та ін. У дослідженні жанрово-стильових особливостей прози Н. Королевої спираємося на філософські, психологічні студії Р. Барта, Р. Веймана, Г-Г. Гадамера, Г. Гегеля, К. Леві-Стросса, Ю. Лотмана та ін.

Методи дослідження. Мета та завдання роботи, специфіка об'єкта і предмета дисертації зумовили вибір біографічного (для окреслення творчої індивідуальності авторки, з'ясування основ її світоглядно-естетичної системи), порівняльно-історичного (для зіставлення жанрово-стильових особливостей прози митця у контексті українського та світового письменства першої половини ХХ ст.), типологічного (для дослідження генологічних зв'язків творів Н. Королевої з жанрами української історичної та автобіографічної прози, характеристики структурних збігів і відмінностей) методів, а також герменевтичного підходу (під час інтерпретації епічного тексту) і рецептивної естетики (для визначення домінант авторського мислення, що є підґрунтям моделювання рецептивного середовища, діалогу між автором і читачем та ін.).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше в українському літературознавстві здійснено комплексне дослідження різножанрового прозового спадку Н. Королевої крізь призму художнього мислення авторки. Окреслено специфіку генологічної свідомості письменниці у процесі модернізації прозових жанрів. Особливу увагу приділено ролі авторефлексії як засобу національної ідентичності, концепту самості та відчуження в її самобутній прозі. Здійснено контекстуальний та інтертекстуальний аналіз малої і великої прози Н. Королевої в руслі її індивідуального стилю.

Теоретичне значення дослідження. Основні положення роботи сприяють поглибленню знань про жанрово-стильові особливості українського літературного процесу першої половини ХХ ст.; відкривають нові можливості у літературознавчому вивченні проблем жанру та стилю; визначають національну специфіку і модерні шляхи трансформації новелістичної прози, повістєвого дискурсу і романістики окресленої доби; обґрунтовують роль інтертексту у жанровій структурі епічних творів; розширюють функціональність авторефлексії в наративній організації історичного і художньо-автобіографічного творів тощо.

Практичне значення дисертації. Висновки і результати роботи можуть бути використані при вивченні історії української літератури ХХ ст., передовсім західноукраїнської, а також під час підготовки відповідних посібників чи спецкурсів про особливості національного письменства, зокрема автобіографічну чи історичну прозу, при написанні наукових праць з історії і теорії літератури, читанні лекційних курсів з історії української літератури ХХ ст. Матеріали дисертації будуть корисні вчителям-словесникам навчально-освітніх закладів різного типу.

Особистий внесок здобувача полягає в систематизації широкого літературознавчого, історичного, біографічного, літературного матеріалу в контексті українського письменства першої половини ХХ ст. Усі теоретичні і практичні результати отримані дисертантом самостійно. Публікації з теми дисертації надруковані без співавторства.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено на засіданні кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол №3 від 17.10.2018 р.). Основні результати наукової роботи викладені у доповідях на наукових конференціях, семінарах, колоквіумах: XV міжнародній науковій конференції «Знання і/чи віра: методологічний конфлікт» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Кам'янець-Подільський – Тернопіль, 2-6 травня 2016 р.); міжнародній науковій конференції «Володимир Гнатюк і його роль у розвитку української національної культури» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 25-26 травня 2016 р.), XVI міжнародній інтеграційній конференції «Віра і/чи знання: методологічний конфлікт» (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Кельце, 28 серпня-4 вересня 2016 року); XVI міжнародній науково-практичній конференції «Антропологія смаку: естетика, поетика, пізнання» (Національний університет «Острозька академія», Острогож, 2016 р.).

12-16 вересня 2016 р.); Сьомій міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht» (Інститут слов'янської філології Університету Людвіга-Максиміліана, Мюнхен, 27-30 жовтня 2016 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Літературна етноімагологія: рецепція України та її культури в наукових працях Мікулаша Неврлого» (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький, 1-2 листопада 2016 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Світова література в сучасному науковому дискурсі» (Харківський національний університет імені Василя Каразіна, Харків, 10-11 листопада 2016 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасная беларуская тэксталогія: актуальныя праблемы і перспектывы развіцця» (Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінськ, 22-23 листопада 2016 р.); II міжнародному науково-практичному семінарі «Гуманітарні науки: сучасна наукова парадигма» (Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Полтава, 20-21 квітня 2017 р.); XVII міжнародній інтеграційній зустрічі «У світі відчуттів та емоцій» (Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Кременець, 24-29 травня 2017 р.); всеукраїнській науковій конференції «Сучасна філологія: теорія і практика» (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 16-17 червня 2017 р.); XVIII міжнародній інтеграційній зустрічі «У світі смислів та емоцій» (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Кельце, 27 серпня-2 вересня 2017 р.); XVII міжнародній інтердисциплінарній конференції «Людина у світі знаків» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 25-28 вересня 2017 р.); міжнародній науковій конференції «Міф у художній свідомості та культурі ХХ ст.» (II Мішуківські читання) (Херсонський державний університет, Херсон, 13-14 жовтня 2017 р.); міжнародній науковій конференції «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі Європи та Америки» (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2-3 листопада 2017 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Гісторыя беларускай літаратуры: стан і перспектывы даследавання (да 135-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа)» (Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Мінськ, 15-16 листопада 2017 р.); міжнародній науковій конференції «Францыск Скарына і яго час. 500-годдзе беларускага і ўсходнеславянскага кнігадрукавання» (Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Мінськ, 30 листопада-1 грудня 2017 р.); міжнародній науковій конференції «Беларуская гістарычная літаратура: жанры, характары, праблемы», прысвечанай 125-годдзю з дня нараджэння Максіма Гарэцкага (Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Мінськ, 22-23 січня 2018 р.); XVIII міжнародній науковій конференції «Культурна і соціальна камунікацыя: форма – значення – цінність (до 125-річчя Б. Шкловскаго)» (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, 23-26 вересня 2018 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 12 наукових статей, із яких 4 – у фахових виданнях України, 5 – у закордонних часописах, 3 – апробаційного характеру (усі статті одноосібні).

Структура й обсяг дисертації визначаються її метою і завданнями. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (322 найменування). Загальний обсяг дисертації – 216 сторінок, із них 170 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми і стан її наукового вивчення в українському літературознавстві, визначено мету й основні завдання дисертації, її об'єкт і предмет, окреслено теоретико-методологічні засади і методи реалізації завдань, розкрито наукову новизну дослідження, можливості практичного застосування його результатів, подано відомості про апробацію, структуру та обсяг роботи.

Перший розділ «Творчість Наталени Королевої у контексті української літератури першої половини ХХ ст.» містить аналіз прозового доробку письменниці в західноукраїнському письменстві початку ХХ ст., у межах якого розкриваються світоглядні і жанрово-стильові ознаки її інтелектуального прозописьма, а також окреслено літературознавчий дискурс досліджень про індивідуальний стиль і місце Н. Королевої в українському літературному процесі.

У **підрозділі 1.1. «Проза Наталени Королевої у західноукраїнському літературному дискурсі 30-х років ХХ ст.»** зосереджено увагу на пошуках нових форм, тематичне оновлення, освоєння європейських культурних здобутків авторки. Синтезуючи художні традиції західноєвропейської та української культур, творчість Н. Королевої засвідчує: вона розширила межі малої і великої прози через психологізацію, філософічність, суб'єктивні форми нарації, увиразнення художньо-естетичних структур. Літературний шлях Н. Королева розпочала у 1919 році. Її перші твори написані французькою мовою. Українською ж почала писати вже в екзилі, у Чехословаччині. Зацікавлення україністикою до письменниці прийшло в зрілому віці. Багато джерел свідчать, що до цього спричинився її чоловік, український письменник В. Королів-Старий. Н. Королева гучно заявила про себе у 30-40-х роках ХХ ст., коли вийшли друком її твори «Во дні они», «1313» (1935), «Без коріння. Життєпис сучасниці», «Інакший світ» (1936), «Предок» (1937), «Сон тіні» (1938), «Легенди старокиївські» (1942-1943). Вони органічно вписалися у західноукраїнську історичну прозу першої половини ХХ ст. («Шестикрилець» та «Шоломи в сонці» К. Гриневичевої, «Козаки в Московії» Ю. Липи, «Мазепа» Б. Лепкого, «Упирі» і «Сумерк» Ю. Опільського, трилогія «Багрянний хрест», «Срібний череп», «Чорна ігуменя» С. Ордівського, «Людолови» З. Тулуб, «Сагайдачний» А. Чайковського, «Пригоди молодого лицаря» С. Черкасенка та ін.), оскільки демонстрували визначальні ознаки історичного письма: правдоподібність, документальність, хронотопоцентричний спосіб моделювання художнього світу, міру співвідношення між історичним фактом і авторським вимислом, філософське осмислення світової та національної

історії, проблем сучасності, ідеалізований чи героїчний образ персонажа, домінування фольклорних сюжетів і художніх деталей як прикмет національної ідентичності. Ці жанрові константи історичного твору Н. Королева по-своєму конструювала, витворюючи авторський художній світ завжди історично правдивий та переконливий. У цьому контексті історизм прози Наталени Королевої виявляється передовсім у тому, що її наскрізний образ шляхетної людини – всебічно освіченої, вільної, цілісної особистості, яка засвоїла ідеали гуманізму, – духовно корелює національну свідомість українця, актуалізує його родовий та етнічний коди. Це й забезпечує творчій спадщині письменниці особливе місце в українській літературі ХХ ст.

Підрозділ 1.2. «Рецепція прозового спадку авторки в українському літературознавстві» окреслює і систематизує наукові погляди на різножанровий доробок Н. Королевої. В активі українського літературознавства – два періоди наукової і критичної рецепції прозової спадщини письменниці: перший – прижиттєвий, коли в 1930-х роках дослідники (М. Гнатишак, М. Демкович-Добрянський, О. Думінська, П. Ісаїв, О. Мох, Г. Костельник, М. Рудницький та ін.) розпочали дискусію про художній рівень і значущість прози Н. Королевої, а в 60-80-х продовжили її у діаспорі (Л. Биковський, З. Живка, Р. Завадович, О. Зілінський, О. Копач, П. Маценко й ін.); другий – новітній (кін. ХХ – поч. ХХІ ст.), коли творчість Н. Королевої різноаспектно досліджується у наукових статтях і дисертаціях (О. Баган, К. Буслаєва, І. Голубовська, Ю. Мельнікова, О. Мишанич, І. Набитович, І. Остащук, Т. Смушак та ін.). Відзначено, що доробок письменниці не став загальнознаним і належно поцінованим за життя. Читацький інтерес до її творів у 30-х роках зумовила різноспрямована критика, причому дуалістичного характеру: від позитивно-панегіричних рецензій («З літературного життя» М. Гнатишака, «Чи справді повість “буцім-то релігійна?”» П. Ісаїва, «Табу?: Кілька слів до нашої дискусії» А. Курдидика, «Літературний рік. Повість і новеля» Є.-Ю. Пеленського, «Королева Наталена (Спроба характеристики)» А. Струтинської) до прискіпливо-нищівних оглядів («З літературного життя. Завваги нефахівця» В. Дурбак, «Повість буцім-то релігійна» та «“Не все те переймай, що по воді пливе...”»: Цьогорічна літературна нагорода та шум довкола неї» М. Рудницького). Трохи згодом про Н. Королеву писали Л. Биковський, Д. Бучинський, Р. Завадович, О. Копач, І. Мацинський, Г. М'яловський, В. Радзикович та ін.

У 50-60-их роках твори письменниці майже не видавалися через її скрутне становище. І тільки на початку 60-х років виходять друком кілька оглядових розвідок (Л. Биковський, О. Копач). У той час розгорнулася полеміка з приводу достовірної біографії письменниці, спричинена появою її автобіографічної повісті «Шляхами і стежками життя». До початку 80-х років ХХ ст. ім'я Наталени Королевої зринає лише в окремих спогадах митців діаспори. Згодом про письменницю почали писати в українських часописах (О. Мишанич, Ю. Пелешенко, Р. Федорів, В. Шевчук, О. Шугай та ін.). Ці публікації мали переважно інформативно-біографічний характер, позаяк її книги в Україні залишалися невідомими.

Український читач познайомився із прозою письменниці на початку 90-х: у 1991 році до книги вибраного «Предок» увійшли твори «1313», «Предок», «Сон тіні», «Легенди старокиївські». Роман «Quid est veritas?» надрукований у «Всесвіті» 1996 року. Вагомим внеском у дослідження та розуміння творчості Н. Королевої стали літературознавчі розвідки В. Антофійчука, О. Багана, К. Буслаєвої, І. Голубовської, Ю. Мельнікової, О. Мишанича, І. Набитовича, Т. Смушак, В. Шевчука та ін. Процес літературознавчої рецепції триває, охоплюючи широке коло концептуальних аспектів творчого доробку авторки – іспанки за походженням і знакової письменниці в українській літературі.

У другому розділі «Специфіка новелістичного мислення Наталени Королевої» проаналізовано збірки «Во дні они» і «Легенди старокиївські», в яких авторка новаторськи модифікує традиційний жанр новели, розширивши жанрову парадигму української новелістики через дифузію епічних, ліричних і драматичних елементів, ускладнення художнього психологізму (психологічні суперечності, свідомі та підсвідомі процеси, психічні злами й пуанти та ін.), часопросторові зсуви (візії, пролепсиси й аналепсиси), міфопоетичні й символічні структури, інтертекстуальні конструкції тощо.

Підрозділ 2.1. «Експериментальні пошуки авторки в новелістичному жанрі» розкриває специфіку, за Я. Поліщуком, «виразно елітарної естетичної програми модернізму» у творчості Н. Королевої. Вона майстерно дешифрує народну й античну міфологію, християнську доктрину з метою оновити українську художню традицію, модернізувати малі жанрові форми. З іншого боку, мета була ширшою – утвердити українську літературу як поважну складову світового літературного спадку. Інтелектуалізм, ерудиція та духовний потенціал, за словами авторки, дозволили їй реалізувати «істотне завдання у житті: творити мистецькі цінності для добра української нації, якій вірно служили колись члени родини Дунін-Борковських». «Родова пам'ять» Н. Королевої органічно синтезувала у її художній практиці українське та європейське, традиційне і модерне, романтичне і символічне, світське і релігійне тощо. Зокрема, її новелістичні збірки «Во дні они» і «Легенди старокиївські», написані у межах модерністської поезики, тяжіють до народнопоетичної традиції, міфологізації, гіперболізації, антитетичності, ідеалізації. Вони демонструють намагання авторки наново осмислити українську міфологію («Легенди старокиївські») та християнську тематику («Во дні они») у світовому контексті.

У жанровій структурі новел Н. Королева синтезувала химерність і монументальність. Тому її тексти, увібравши суперечності українського буття початку ХХ ст., засвідчили жанрову самотність через високий рівень кореляції з фольклором та міфологією. Виходячи з цього, поділяємо новелістику авторки на міфологічні (міфопоетичні, за К. Усачовою) й апокрифічні (євангельські, за І. Голубовською) легенди, які, відповідаючи художнім запитам українського читача, розмикають межі традиційного жанру новели.

У підрозділі 2.2. «Дуалістична концепція світу в новелах і оповіданнях письменниці» наголошено, що Н. Королева розширила інтелектуально-художній потенціалу української новелістики, майстерно синтезувавши кращі українські

традиції зі світовими літературними надбаннями. У її прозі реміфологізація є головним способом рецепції та переосмислення античної спадщини, і водночас – конструювання дуалістичної картини світу, що увиразнена бінарними опозиціями, через які авторка відтворила складну структуру часопростору, різноспрямованих культурних зв'язків, глибинних ментальних характеристик. У цьому контексті ми можемо говорити про розширення Н. Королевою художніх можливостей жанру новели. Взятши за основу міфологічні, апокрифічні, героїчні легенди, вона наповнила їх філософською глибиною, психологічною виразністю та національним змістом, синтезувала риси античної та слов'янської міфологій. Тому основним принципом структурування новели авторка обирає бінарні опозиції, через які розбудовувала і зовні, і всередину хронотоп, проблематику, а художні деталі, міфологічні образи й персонажі несподівано зіставлялися, демонструючи «концентрацію чуття» (І. Франко), розкриваючи складні внутрішні процеси і суб'єктивні переживання героїв. Це актуалізувало модерністські інтенції у жанрі новели, художня форма якої наповнювалася елементами імпресіоністичної, символістської, неоромантичної поетик.

Художній хист письменниці вповні реалізувався у жанрі міфологічної легенди, фольклорний аспект якої вона майстерно «олітературила». Вважаємо, що її новели-легенди близькі до міфологічних меморатів (В. Давидюк) саме потужним імпровізаційним елементом, значною кількістю ліричних відступів та авторських характеристик, спроектованих у внутрішній світ особистості, її переживання і психічні стани. Міфологічна легенда Н. Королевої, видозмінена за жанровими ознаками, увиразнюється у модерністському ракурсі: десакралізація міфологічного образу, натомість його символізація (Пан-Фавн), героїзація (Боризес), драматизм (князівна Свангільд); часопросторові трансформації (діахронний та синхронний виміри переплітаються, зв'язуючи минуле – сучасне – майбутнє у складний часовий потік), домінування художніх символів-алегорій («Скитський скарб», «Володимирове срібло» та ін.), поліфункціональність фантастики (відображення містичних уявлень, прийом метаморфози як символу смерті, ідеалізація персонажів, узагальнення дійсності й ін.), інтермедіальність (високий рівень кореляції живопису та музики забезпечує естетичне моделювання буття). У цьому контексті жанровою домінантою міфологічної легенди Н. Королевої вважаємо інтертекстуальність, яка посилює інтелектуальну площину її новелістичного тексту.

У підрозділі 2.3. «Інтертекстуальна парадигма новелістики Наталени Королевої» простежено алюзії й ремінісценції у збірці новел «Во дні они» – цілісному корпусі апокрифічних творів, що містять оригінальне трактування біблійних тем, мотивів, образів через призму історичних, філософських, культурних, естетичних суперечностей тієї доби. Услід за «Повістю минулих літ», Г. Сковородою («Сад божественних пісень»), Т. Шевченком («Неофіти», «Марія», «Тризна», «Ісаія. Глава 35», «Псалми Давидові», «Во Іудеї во дні они...»), П. Кулішем («Іродова морока»), С. Руданським («Байки світові»), І. Франком («Мойсей», «Легенда про Пілата», «Смерть Каїна»), Лесею Українкою («Одержима», «На полі крові»), Б. Лепким («Мазепа», «Ноктюрн»),

О. Кобилянською («Юда», «Мати Божа», «Апостол черні»), Г. Хоткевичем («Авірон»), К. Гриневичевою («Легенди і оповідання») та ін. Н. Королева «символічно окреслює проблематику новочасного українства на його шляху до власної державності» (Я. Поліщук).

Жанр апокрифічної легенди у творчості письменниці набуває зовнішньої (синтез життя, «чуда», фольклорних легенд і переказів, новели, притчі) і внутрішньої (взаємовплив міфології, релігії, історії) масштабності. Її художня рецепція Біблії має символічний характер, позначений впливом народнопоетичної традиції, екзистенціальної філософії та державницьких інтенцій. Тому вона наповнює біблійний сюжет власним змістом, що дозволило К. Усачовій (і ми поділяємо думку дослідниці) говорити про «авторську легенду» як жанр у прозовому спадку Н. Королевої. Довільність у трактуванні Біблії тільки на перший погляд вражає читача. Вона вмотивована глибоким знанням євангельських текстів, авторським досвідом, письменницьким задумом, тому виразно концептуальна («На Лазаревім хуторі», «Сповідь», «Прокажений», «На горі», «Що є правда?», «Як минула ж субота» та ін.). Жанровий експеримент Н. Королевої був спрямований на модифікацію апокрифічної традиції, розкодування біблійних мотивів, спрямованих до національної проблематики, трансформацію зовнішньоподієвого сюжету у внутрішньо-психологічний, увиразнення морально-етичних доміант, символічні паралелі з сучасністю, монументальність образів біблійних персонажів, їхню внутрішню драму та болісні конфлікти зі світом і собою, притчевість і параболічність.

Третій розділ «Жанрова структура повістєвого дискурсу Наталени Королевої» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено еволюцію жанру повісті до синтетичної форми з відкритою інтерпретаційною перспективою, зокрема проаналізовано жанрові конфігурації повістей «Без коріння. Життєпис сучасниці», «Предок», «Сон тіні», що художньо відтворюють складну історичну добу, власний життєвий та екзистенційний досвід.

У підрозділі 3.1. «Саморефлексія як засіб національної ідентичності в повісті «Без коріння. Життєпис сучасниці» з'ясовано, що «Без коріння. Життєпис сучасниці» – художньо-автобіографічна повість, у якій Н. Королева майстерно поєднала документальні та художні підходи в осмисленні подій власної біографії. В її основі – саморефлексія сімнадцятирічної дівчини, правдиве відтворення року навчання, який був для неї надто складним, час, коли вона почувала себе «рослиною без коріння» (звідси й назва). Хоч у заголовку твору є словосполука «життєпис сучасниці», проте автобіографію докладно виписано лише за короткий період життя авторки. Повість характеризується невеликою подієвістю, незначними, на перший погляд, життєвими історіями, авторськими описами, котрі шляхом саморефлексії ставали джерелом розуміння особистості Н. Королевої. У результаті її твір розмикає жанрові межі традиційної автобіографії сюжетно-подієвого типу до асоціативно-психологічного (за класифікаціями О. Дацюка і Т. Черкашиної). На творі абсолютно виправдано позначився вплив тогочасної еміграційної мемуаристики. Внаслідок цього до автобіографічного тексту введено описові елементи подорожніх вражень, емоцій від зустрічей із

відомими людьми, події й персонажі психологізуються, актуалізується саморефлексія як шлях до розуміння національної ідентичності. Вважаємо, що повість «Без коріння. Життєпис сучасниці» генетично, семантично й естетично обґрунтовує присутність головної героїні Ноель (так називали Наталену рідні за іспанською традицією) в українському середовищі та духовному бутті нації. Ці ознаки були нетиповими для класичної художньої автобіографіки. Певна кількість «елементів нестримного фантазування» (І. Набитович) викликає сумніви в автентичності біографічних фактів у творі (місце народження Ноель, родинні стосунки та под.). Погоджуємося, що у ньому художня інтерпретація переважає над документальністю. Письменниці було важливо довести власну самоцінність у відчуженому просторі, тому вона актуалізувала складні проблеми національної самототожності, кризової екзистенції (самотність, зміни настрою через «ворожість» української дійсності, нівеляція родинної ідентифікації та ін.), аксіологічні конфлікти головної героїні власне через прийом саморефлексії.

У підрозділі 3.2. «Синтез художнього й автобіографічного в жанровій організації повісті «Предок» обґрунтовано оригінальний жанровий різновид історичної повісті з автобіографічним елементом. Останній значно суб'єктивізує розповідь у «Предку», утворює ідею родової пам'яті, розширюючи національний контекст твору. Діалектика документального й художнього порушується на користь останнього, тому повість, на нашу думку, синтезує жанрові ознаки повісті-спогаду і повісті-реконструкції, родинної саги і пригодницької прози. Зрозуміло, що, розповідаючи про життєві перипетії лицаря Карлоса Лачерди, Н. Королева, дистанційована від персонажів у часі (XVI ст.) і просторі (Захід і Схід), змушена заповнювати подієвий сюжет вигадкою і домислом. Традиційний мотив дороги маркує й організовує життєвий шлях головного героя. Він розширює межі повістєвого хронотопу: категорія часу ускладнюється до багатоплощинної (історичний – біографічний – внутрішньо-психологічний), а географічний топос масштабно розсувається (Іспанія – Близький Схід – Волинь). Такий концептуальний часопросторовий континуум дозволяє письменниці не лише динамізувати нарацію, а й детально відтворити історичну добу, зафіксовану в історичних хроніках та інших документальних джерелах, а також у європейському фольклорному спадку, зокрема в іспанських та українських історичних і суспільно-побутових легендах. Саме вони у виразили процес суб'єктивного самовизначення Н. Королевої. Коли у повісті «Без коріння. Життєпис сучасниці» вона ще дистанціювалася від декларування етнічної автентичності, наголошуючи на власному «безґрунтістві», екзистенційному і національному відчуженні, то в «Предку» – продемонструвала осмислений пошук власної національної ідентичності, утворюючи себе як справжнього нащадка «лицаря духу народного». Це дає підстави трактувати твір як історичну повість з автобіографічним елементом.

Підрозділ 3.3. «Часопросторовий план повісті «Сон тіні» висвітлює жанрову специфіку повістєвого дискурсу Н. Королевої через авторське перекодування світових тем і сюжетів, визначає оригінальність її художньо-естетичної та ідейно-філософської парадигм у повісті «Сон тіні», яку більшість

українських літературознавців називає найкращою у повістевому доробку. Так, О. Мишанич номінує її «вершиною літературної творчості Н. Королевої», а О. Баган характеризує як «елегантну». Ці означення швидше декларують високий рівень авторської фантазії і художньої вправності Н. Королевої, яка новаторськи засвоювала європейські традиції історичної прози. У фокусі її художнього зображення – початок II ст. н. е., коли могутньою Римською імперією правив імператор Елій Адріан. У «золотому» історичному періоді вона обирає трагічний епізод нещасливого кохання гістрії Ізі та престолонаступника Антіноя, який стає жертвою придворних інтриг.

У повісті «Сон тіні» змодельовано художній світ крізь естетичну призму, наповнену історичним змістом. Таким чином, «мислячий історичний твір» (Р. Іваничук) набуває ще й морально-психологічної конкретизації. Віра Н. Королевої в духовну велич людини, її героїзація, унікальність внутрішньої природи, естетизація почуттів, гуманність вияскравлюються за допомогою бінарних опозицій особистість-соціум, обов'язок-почуття, бажання-можливості та ін. Філософсько-естетична концепція авторки, асоціативно-символічні плани оповіді, онтологічні та аксіологічні характеристики персонажів реалізуються у межах неоромантичної поетики. Відтак і часопросторовий континуум трансформується в аксіологічному вимірі відповідно до християнського світогляду Н. Королевої: реальний час втрачає свої ознаки (як-от, лінійність та незворотність), натомість стає фрагментарним, калейдоскопічним, перспективним, особистісним; простір локалізується, втрачає симетрію. Це засвідчує відкритість хронотопу повісті, його символічність і, що важливо, суголосність неоромантичній естетиці, яка на високому мистецькому рівні реалізована у романістиці письменниці.

У **четвертому розділі «Модерністська поетика романів Наталени Королевої»** зосереджено увагу на модерністських домінантах романного тексту письменниці, які художньо вивершуються у романах «1313» і «Quid est veritas?».

Підрозділ 4.1. «Європеїзм романного мислення авторки» окреслює джерела епічного мислення Н. Королевої (Біблія, філософські та теологічні системи, «мандрівні» сюжети й образи, тісно пов'язані з її рецепцією релігійно-філософських проблем). Висновуємо, що європеїзм Н. Королевої (за В. Матвіїшиним) зумовлений не тільки походженням письменниці (з іспанського лицарського та польського графського родів) чи освітою (монастир-пансіон Нотр-Дам де Сіон, Інститут шляхетних дівчат у Києві, Петербурзький археологічний інститут, Академія мистецтв у Петербурзі, уроки співу там же в консерваторії, університети в Мадриді та Парижі). Він визначається її унікальною індивідуальністю, синтетичним стилем, в якому взаємонакладання міфологічних образів і християнської символіки, аксіологічних домінант і релігійних імперативів, реального хронотопу й ірреального континууму формує складну художню модель світу. Концептуальна залежність творів Н. Королевої від силового поля Святого Письма простежується на різних рівнях поетики (передовсім роману «Quid est veritas?»): образів (Понтій Пилат, Раббі з Назарета, Маріам Магдалина, Йосиф Ариматейський, Ірод, Каяфа), сюжетів (страата пророка Йоканаана, чуда Месії і т. д.), мотивів (молитва Ісуса в Гетсиманському саду),

символів (чаша Грааля), алюзій, ремінісценцій, цитат. Однак і в небіблійному за сюжетно-образною структурою романі «1313» Свята Книга визначає шляхи формування особистості у середньовічному культурно-історичному просторі. Н. Королева створила оригінальний жанровий різновид роману в українському письменстві першої половини ХХ ст., заґрунтований у її власну модерну естетику. Концентруючи свій екзистенційний досвід, письменниця по-філософськи осмислювала проблеми сенсу буття (трагізм існування, амбівалентність переживань, ситуації помежів'я, внутрішня дисгармонія (відчуття тривоги, страху, смерті, зневіри та ін.)), національної ідентичності, долі людства. Таким чином, вона відкривала нові жанрові можливості романної форми.

У **підрозділі 4.2. «Неоромантичний наратив роману “1313”»** розглянуто жанрову специфіку роману «1313», у якій синтезовано історичний, пригодницький романи, уснонародну легенду, середньовічний трактат тощо. З іншого боку, художня оригінальність твору зумовлюється авторською інтерпретацією традиційних міфологічних, біблійних, літературних сюжетів крізь призму християнської концепції митця. Така інтертекстуальна комунікація формує багатовимірну структуру роману, де виокремлюємо історичну, психологічну, символічну, аксіологічну, національну площини прочитання тексту.

Актуалізація історичного дискурсу західноєвропейського Середньовіччя, авторська модифікація моделі головного персонажа – бунтаря, який дегероїзується, концентрування уваги на його екзистенційних колізіях, екзотичність сюжету, парадоксальність образів, символічність кодів, широка інтертекстуальність дозволяють говорити про модерністські, власне неоромантичні ознаки роману «1313». Схиляємося до думки, що саме неоромантична домінанта надає творові певного історичного колориту, інкрустує міфологічними, фольклорними, асоціативно-символічними, містичними, сакральними елементами модернізовану форму історичного роману.

Як «людину новітньої європейської культури» (О. Мишанич) Н. Королеву цікавили світові сюжети, образи, мотиви. Так, у романі «1313» вона інтерпретувала відому легенду про монаха Шварца – винахідника пороху – у контексті морально-етичних і духовних шукань людини, яка на початку ХХ ст. опинилася на роздоріжжі життєвих сенсів й естетичних координат. Традиційну модель «фавстівської людини» вона наповнила новими психологічними характеристиками і семантичними конотаціями, особистісними конфліктами і деструктивними змінами. Константину Анклітцену властиві риси неоромантичного героя: бунтарство, любов до свободи, запальна натура, прагнення до вимріяного ідеалу та ін. Він відкидає родинну «анклітценову гордість» і свідомо відмовляється від особистого щастя заради реалізації заповітної мрії. Постаць головного персонажа демонізується: зміна соціальних статусів (спадкоємець лицарського роду – учень фізика – монах) мала б утверджувати його моральну еволюцію, натомість демонструє поступову зміну його духовних орієнтирів (стає на бік зла, плекає егоїстичні і честолюбні помисли, протиставляє себе оточенню). Зовнішня сюжетна канва трансформується у внутрішню, структуровану складними перипетіями, бінарними опозиціями, сенсовірними мотивами. Авторка не реабілітує свого

персонажа, який продав душу дияволу і свідомо чинить гріховні речі; він платить за це власним життям, гинучи у страшному полум'ї. В дусі католицької теології ХХ ст. легендарно-фольклорний сюжет набуває філософської концептуальності і метафоричної глибини.

У підрозділі 4.3. «Жанрові модифікації апокрифу в романі «*Quid est veritas?*» порушено проблему різновекторного його жанрового визначення. Низка літературознавців пішли услід за авторкою, що назвала свій твір історичною повістю. Так само окреслюють жанр «*Quid est veritas?*» І. Голубовська, К. Доценко, І. Набитович (повість-міф) та ін. Ми ж вважаємо, що його жанрові параметри дозволяють означити цей твір історичним романом. Тому поділяємо аргументування В. Антофійчука, Ю. Мельнікової, О. Мишанича, К. Усачової та ін. Найґрунтовнішим із-поміж досліджень останнього часу є дисертаційна робота «Романічна проблематика християнського міфу «*Quid est veritas?*» («Що є істина?») Наталени Королевої» (2006), у якій Ю. Мельнікова ідентифікує жанр «*Quid est veritas?*» як історичний роман-легенду, в якому письменниця новаторськи синтезувала канонічні й апокрифічні релігійні тексти зі сучасною їй романтичною традицією. Погоджуємося з міркуваннями дослідниці про синтетичний жанр роману «*Quid est veritas?*», зумовлений багатьма чинниками: масштабністю епічного мислення авторки, панорамністю охоплення історичного та художнього матеріалу, широтою проблемного поля роману й ін. Н. Королева органічно поєднала ознаки історичного, філософського, міфологічного, соціально-психологічного романів, що й визначило різнотлумачення його жанрової природи. Оскільки наскрізними інтертекстами роману є апокрифічні легенди, які, за переконанням письменниці, можуть містити невідому інтерпретацію історичної події чи по-новому представити євангельських осіб (Понтія Пилата, Маріам), то, звичайно, у романі подибуємо низку жанрових ознак апокрифічної прози (Євангелії, житія, одкровення, повчання тощо), так званої «відреченої літератури»: легендарна трансформація християнського сюжету, тяжіння до синтезу язичницьких вірувань і біблійних переказів, екзотичності, езотеричності, містифікацій, орієнтація на белетризацію євангельських оповідей та ін. Важливо, що у трактуваннях Н. Королевої апокрифічні жанрові ознаки втрачають свою «вторинність» – опозиційність щодо канону, набуваючи семантичної (історичної, філософської, психологічної) місткості, осучаснення біблійних персонажів, доповнення постпозицією для увиразнення ідейного змісту роману (осмислення душевної драми Понтія Пилата після розп'яття Ісуса Христа; другий шанс на життя: Лазар повертає Пилата у земний світ іменем Христа у кардинально іншій соціально-статусній, морально-духовній іпостасі (святий Маріус)).

Ознаки літературного апокрифу в романі «*Quid est veritas?*» визначають його жанрово-стильову своєрідність, насамперед, жанрову гібридність: художньо-історичний твір авторки синтезував ознаки історичного, філософського, соціально-психологічного романів, апокрифічної прози з елементами агіографії, зайнявши особливе місце в українській історичній прозі першої половини ХХ ст. По-друге, конкретне історичне тло, панорамність зображених подій, масштабність образів, рівновекторна проблематика, ускладнена сюжетно-композиційна структура,

фантастичні елементи, легендарне начало, що органічно поєднало історичні, соціальні, моральні, естетичні складники, багатоплощинна нарація засвідчують модерністський стиль роману «*Quid est veritas?*» По-третє, Н. Королева через жанрові модифікації апокрифу про життя і смерть Понтія Пилата актуалізувала морально-етичну систему християнських цінностей саме в час духовного розламу, соціально-історичних суперечностей сучасної їй доби. Отже, послідовно розробляючи іонаціональну тематику в українському письменстві (опираючись на апокрифічні легенди), Н. Королева розмикала український «літературний герметизм».

Висновки репрезентують узагальнені результати дослідження.

1. Проза Н. Королевої – одна з художніх вершин українського письменства ХХ ст. – поділяється на декілька тематичних груп: твори з історії античного світу, України-Русі, Європи та Азії («1313», «Предок», «Сон тіні», «Легенди старокиївські»); тексти на релігійну тематику, зокрема, християнську («Во дні они», «*Quid est veritas?*»); автобіографічні книги («Без коріння. Життєпис сучасниці», «Автобіографія», «Шляхами і стежками життя»). У цьому контексті говоримо про значний творчий здобуток Н. Королевої, насамперед, в історичній прозі, що у 20-30-х рр. ХХ ст. був визначальним у літературному дискурсі Західної України. Авторка творчо засвоїла і модифікувала художні традиції західноєвропейської та української історичної прози (М. Гоголь, П. Куліш, І. Нечуй-Левицький, В. Скотт, І. Франко та ін.), своєрідно інтелектуалізувавши її. Письменниця майстерно трансформувала модель образу ідеалізованого персонажа – свідомої особистості, громадянина, в характері якого суспільне домінує над приватним. Звідси, на відміну від західноєвропейської історичної прози, посилена аналітичність, тому й любовна інтрига значно менше впливає на розвиток сюжету чи композицію твору, співвідносячись переважно з периферійними сюжетними лініями. Це дозволяє стверджувати, що авторська історіософська концепція (що мала в своїй основі інтерпретацію державницької ідеї Ю. Липи, Є. Маланюка, О. Ольжича, В. Пачовського) розкриває проблему української бездержавності в іншій площині, виводить її у світовий контекст.

2. Мала і велика проза Н. Королевої у різний час ставали об'єктом студій критиків і літературознавців. Уже сучасники (Д. Віконська, М. Демкович-Добрянський, О. Дучимінська, О. Зілінський, П. Ісаїв, О. Копач, Г. Костельник, О. Мох та ін.) зверталися до окремих аспектів спадку письменниці. Однак дослідники літератури в радянську добу були змушені ігнорувати творчість письменниці, почасти через її еміграцію, а також через виразне релігійне спрямування творів. Попри це, європейський стиль її письма, світова екзотична тематика та складна проблематика спричинилися до того, що новели, повісті і романи Н. Королевої здобули світове визнання, викликавши читацький резонанс. Сучасне літературознавство демонструє багатоаспектне дослідження творчості Н. Королевої. Дослідницькі праці В. Антофійчука, О. Багана, К. Буслаєвої, І. Голубовської, Ю. Коваліва, Ю. Мельнікової О. Мишанича, І. Набитовича, І. Остащука, Т. Смушак, К. Усачової. В. Шевчука та ін. охоплюють різні концептуальні засади прози авторки.

3. Генологічна свідомість Н. Королевої удосконалювалася у процесі модернізації прозових жанрів. Це засвідчують її експериментальні пошуки у новелістиці. Аналіз збірок малої прози «Во дні они», «Легенди старокиївські» крізь призму філософсько-аксіологічних категорій дозволив простежити інтертекстуальні зв'язки її новелістичних творів із духовним контекстом Святого Письма, що актуалізувало поняття «цінність», «духовність», «сакральність», християнські ремінісценції. Це увиразнило стильові, формально-змістові, структурні параметри модерністської новели Н. Королевої. На наш погляд, засадничі тенденції культурного екзотизму, новоромантичної естетики, християнського екзистенціалізму в її новелістиці закономірно оновлювали українську літературу початку ХХ ст. Водночас авторка продовжувала національні традиції творення макрообразу України, моделюючи його в модерністському стилі. За допомогою світлотіні, звуків, психологізованих пейзажів, образів-символів письменниця увиразнила міфологему золотої доби у «Легендах старокиївських». Через опрацювання історичних та біблійних тем, вона, свідомо оминаючи новітню історію України, вписувала Скіфію, Русь-Україну в історико-культурний дискурс античності й середньовіччя. Авторка оновила жанр літературної легенди, синтезувавши художні, духовні, філософські традиції східної і західної культур, язичництва і християнства, романського, арабського, греко-римського і слов'янського світоглядів. Крізь призму європейського мислення вона окреслила інше бачення сакральних подій, пов'язаних із постатями Ісуса Христа, Понтія Пилата, Маріам, Юди, апостолів (збірка «Во дні они»).

4. Текстуальний аналіз повістевих форм «Без коріння. Життєпис сучасниці», «Предок», «Сон тіні» засвідчують поліфонічність і багатопощинність епічного мислення письменниці. Повісті Н. Королевої вирізняються автобіографічністю, поглибленим психологізмом, історизмом. У цьому аспекті акцентовано увагу на художньо-автобіографічній повісті «Без коріння. Життєпис сучасниці», в якій авторка майстерно структурувала оповідь через авторефлексію як важливий засіб національного самоозначення та самоусвідомлення. У художньому просторі тексту вона реалізується за допомогою прийомів психологізації, зокрема, психологічного паралелізму, сповідальної нарації, гнучкого хронотопу, автокомунікації тощо. Ідейне та художньо-естетичне спрямування саморефлексії у повісті «Без коріння. Життєпис сучасниці» полягає у розкритті жіночого погляду на світ через психологічний аналіз її внутрішніх колізій і переживань. Основний інтерес прозаїк спрямовує на суб'єкт оповіді, тобто на саму себе. Таким чином, саморефлексія як засіб самоозначення у повісті «Без коріння. Життєпис сучасниці» виконує жанротвірну функцію.

5. Повість «Предок» засвідчує трансформацію історичної свідомості Н. Королевої. У ній письменниця майстерно реалізувала авторську модель автобіографізму, оприявленого через історію власного роду, іспанську ментальність, історію, філософію, культуру (легенди, перекази, вірування, традиції іспанського народу). Органічно вплітаючи у розповідну структуру історичні згадки про Іспанію, авторка не лише засвідчила, а й обґрунтувала спільні аспекти і точки перетину між Іспанією та Україною. Услід за письменницею вважаємо, що

іспанські легенди та перекази як компонент європейського фольклорного здобутку стали цінним об'єктом для глибшого взаємопізнання культур України й Іспанії. Висновуємо, що «Предок» – оригінальний жанровий різновид історичної повісті з автобіографічним елементом, що розширює національний контекст твору.

6. У повісті «Сон тіні» Н. Королева змодельувала художній світ крізь естетичну призму, наповнивши її історичним змістом (події відбуваються на початку нашої ери, коли у Римській імперії таємно поширювалося християнське вчення). Авторка створила яскравий метафоричний образ – узагальнення драматичної історії раннього християнства: реальний час втрачає такі ознаки, як лінійність та незворотність, стаючи фрагментарним, калейдоскопічним і виразно особистісним. Відкритість хронотопу забезпечується через візії і ретроспекції, накладання різних часових планів, пророкування, біблійні образи-символи. Це розширює семантичне поле, ускладнює інтертекстуальний вимір повісті і, що важливо, трансформує її жанрові ознаки – концентричний сюжет акцентує увагу на окремих фрагментах внутрішнього життя персонажів, ховаючи причиново-наслідкові зв'язки у підтекст. Виходячи зі сказаного вище, ми можемо говорити про модернізацію Н. Королевою повістєвого жанру, неоромантична естетика якого на порівняно вищому рівні втілена у її романістиці.

7. Європеїзм романного мислення Н. Королевої оприявнюється у жанрово-стильовому синтезі, який сприяє якісно новому прочитанню багатоплощинного твору. Інтеграцію традиційного і модерного за допомогою екзотичних елементів демонструє роман «1313» про німецьке середньовіччя. Твір має напружений динамічний сюжет із пригодницькими елементами й акцентом на духовно-моральній сфері буття. Центральний персонаж «1313» постає у різних іпостасях: нащадок аристократичного лицарського роду Константин Анклітцен, талановитий учень фізикуса Конрад з Кельна та чернець кляштору Бертольд Шварц. Модерністський роман «1313» синтезував жанрові елементи усонародної легенди, історичного та пригодницького романів, середньовічного трактату та ін. З іншого боку, його художня оригінальність визначається авторською інтерпретацією біблійних і літературних сюжетів крізь призму християнської концепції авторки. Неоромантична модель образу персонажа, екзистенційні рівні його буття (самотність, ситуації помежів'я, внутрішня дисгармонія, амбівалентність переживань), екстраполяція готичних образів і мотивів зумовлюють містично-реалістичний характер роману «1313», його «химерність», а отже, і дискусійність у жанровому означенні, оскільки Н. Королева за допомогою міфологічних, фольклорних, асоціативно-символічних, містичних, сакральних елементів увиразнила традиційну форму історичного роману.

8. У прозовому спадку Н. Королевої виокремлюється роман «Quid est veritas?», де авторка своєрідно опрацювала біблійну тему: вона трансформувала жанр апокрифу, поєднавши його з повістю (у жанровому визначенні самої письменниці). Цей роман репрезентує авторську інтерпретацію релігійного сюжету через християнську алюзійність, релігійно-філософські ремінісценції, апокаліптичні мотиви. Н. Королева актуалізувала символічний код, аби розкрити трансцендентний світ персонажів, глибини їхньої підсвідомості, зумовлені

бінарною внутрішньою природою людини (добро-зло, світло-темрява, життя-смерть). Європейське мислення Н. Королевої, її оригінальний погляд на історичні події й постаті визначили жанрово-стильову самобутність цього твору, насамперед, його жанрову гібридність. Вважаємо, що художньо-історичний роман «*Quid est veritas?*» синтезував ознаки історичного, філософського, соціально-психологічного романів, апокрифічної прози з елементами агіографії, зайнявши особливе місце в українській історичній прозі першої половини ХХ ст.

9. Н. Королева розширила межі малої і великої прози через інтелектуалізм, філософічність, складну національну проблематику, увагу до естетичних аспектів художнього твору. Концептуальність, модель персонажа-ідеї, оригінальність авторської картини світу, інтертекстуальність, поглиблена символічність, екзотичність та ін. – жанрово-стильові доміанти інтелектуальної прози Н. Королевої, яка мистецьки «європеїзувала» традиційний стиль та образність українського письменства ХХ ст., піднявши його на рівень світових зразків.

Основні положення дисертації викладено в публікаціях:

1. Фірман О. Міфологічний дискурс «Легенд старокиївських» Наталени Королевої. *Сучасная беларуская тэксталогія: актуальныя праблемы і перспектывы развіцця*; Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. Мінск: Права і эканоміка, 2016. С. 311-318.

2. Firman O. Selbstreflexion als Instrument nationaler Identität im Poem «Ohne Wurzel. Biographie einer Zeitzeugin» von Natalena Koroleva. *Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht*: Herausgegeben von Olena Novikova, Ulrich Schweier, Peter Hilkes. № 2016. München: Verlag readbox unipress Open Publishing LMU, 2017. S. 511-516.

3. Фірман О. Жанрові особливості автобіографічної прози Богдана Лепкого та Наталени Королевої. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство* / за ред. д. ф. н., проф. Ткачука М. П. Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2017. Вип. 47. С. 207-217.

4. Фірман О. Інтертекстуальна парадигма новелістики Наталени Королевої. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Філологія*. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2017. Вип. 76. С. 281-286.

5. Фірман О. Часопросторовий план історичної повісті «Сон тіні» Наталени Королевої. *Гісторыя беларускай літаратуры: стан і перспектывы даследавання (да 135-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа)*; Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Мінск: Права і эканоміка, 2017. С. 375-379.

6. Фірман О. Художнє моделювання українського космосу у прозі Наталени Королевої. *Сучасна гуманітарна парадигма: питання, виклики, рішення: монографія* / В. Л. Кравченко, М. О. Зуєнко, Т. В. Луньова та ін. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, 2017. С. 115-123.

7. Firman O. The problem of self-identification in the story «Without Roots. Biography of a Contemporary» by Natalena Koroleva. *Ukraine und ukrainische Identität in Europa: Beiträge zur Standortbestimmung aus/durch Sprache, Literatur, Kultur*. München: Open Publishing LMU, 2017. S. 44-54.

8. Фірман О. Онтологія відносин центральних персонажів в історичній повісті «1313» Наталени Королевої. *Беларуская гістарычная літаратура: жанры, характары, праблемы (да 125-годдзя з дня нараджэння Максіма Гарэцкага)*; Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі; Ін-т літаратуразнаўства імя Я. Купалы; уклад. А. А. Манкевіч; навук. рэд. С. С. Лаўшук. Мінск: Беларуская навука, 2018. С. 380-386.

9. Фірман О. Жанрові особливості роману «Quid est veritas?» Н. Королевої. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство / за ред. д. філол. н. Ткачука М. П.* Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2018. Вип. 49. С. 149-158.

Додаткові публікації:

10. Фірман О. Ціннісна парадигма новелістики Наталени Королевої. *У світі знаків: проблеми вербального і невербального: наук. журнал*. Тернопіль: Крок, 2017. С. 301-308.

11. Фірман О. Національна модель світу у збірці «Легенди старокиївські» Наталени Королевої. *Сучасна філологія: теорія і практика*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 45-51.

12. Фірман О. Інтерпретація античних міфів у творчості Наталени Королевої. *Міф у художній свідомості та культурі ХХ ст.* (II Мішуківські читання): матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Херсон, 13-14 жовтня 2017 р. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 130-135.

АНОТАЦІЯ

Фірман О.Я. Жанрово-стильові особливості прози Наталени Королевої. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України. – Тернопіль, 2019.

У дисертації досліджено жанрово-стильові доміанти творчого доробку Наталени Королевої в українській літературі першої половини ХХ ст., зокрема її новели, повісті та романи, які засвідчують авторську майстерність у процесі модифікації цих жанрових форм. Наголошено, що естетичне мислення авторки удосконалювалося у процесі модернізації прозових жанрів. Її експериментальні пошуки у новелістиці («Легенди старокиївські», «Во дні они») дали змогу простежити жанрові та інтертекстуальні зв'язки з уснонародною легендою, апокрифічною прозою, духовним контекстом Святого Письма, що увиразнило стильові, формально-змістові, структурні параметри модерністської новели

Н. Королевої. Доведено, що повісті «Без коріння. Життєпис сучасниці», «Предок», «Сон тіні» – оригінальні жанрові різновиди, які виділяються історизмом, автобіографічністю, поглибленим психологізмом, поліфонічністю, відкритим хронотопом, складною оповідною структурою. Жанри художньо-автобіографічної повісті («Без коріння. Життєпис сучасниці»), історичної повісті з автобіографічним елементом («Предок»), художньо-історичної повісті («Сон тіні») зумовлені модерним романним мисленням Н. Королевої, жанрово-стильовим синтезом, які сприяють якісно новій рецепції твору. З'ясовано, що модерністські домінанти романів «1313» і «Quid est veritas?» отримали художнє вивершення через синтез історичного, пригодницького, міфологічного, соціально-психологічного романів, фольклорної легенди, апокрифів, зумовивши їх жанрово-стильову оригінальність та європеїзувавши традиційний стиль і образність українського письменства ХХ ст.

Ключові слова: жанр, стиль, модерністська новела, апокрифічна легенда, художньо-автобіографічна повість, художньо-історичний роман, інтертекстуальність.

SUMMARY

Firman O.Ya. Genre and Style Features of Natalena Koroleva's Prose. – Qualification scientific work with a manuscript copyright.

The thesis for a candidate of Philological Sciences degree (Doctor of Philosophy) in speciality 10.01.01 “Ukrainian Literature” – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ministry of Education and Science, Ternopil, 2019.

In the dissertation the genre and style dominantes of Natalena Koroleva's works in the Ukrainian literature of the first half of the twentieth century are studied, in particular her novelles stories, and novels which testify the author's mastery in the process of modification of these genre forms. The use of biographical, historical-literary, comparative-historical, typological methods, as well as the hermeneutic approach and receptive aesthetics has revealed the new possibilities of literary studies to investigate problems of genre and style, and, importantly, to prove a special place and significance of the original prose legacy of Natalena Koroleva in the context of development of Ukrainian literature of the first half of the twentieth century through a holistic analysis of the author's modern creative manner. Her prose work was studied by literary critics S. Andrusiv, V. Antofiychuk, O. Bagan, R. Horak, R. Hromiak, R. Korytko, O. Nakhlik, O. Mishanych, F. Pohrebennyk, R. Fedoriv, V. Shevchuk and others. Mostly, they focused on the evolution of N. Koroleva's artistic thinking, the narrative system of her texts, their psychology, philosophical motives, and the features of plot construction. Among the recent studies, there should be noted the works of K. Buslaeva, B. Vallniuk, I. Holubovska, T. Lytvynenko, N. Malfin, Yu. Melnikova, S. Nesteruk, I. Ostashchuk, K. Usachova and others. However, there is no special study in which the genre and style paradigm of Natalena Koroleva's prose is analyzed in detail. Thus the above mentioned predetermines the topicality of the research.

The work substantiates the specifics of the genological consciousness of the writer in modernization of prose genres. In particular, it was emphasized that the aesthetic

thinking of Natalena Koroleva was perfected in the process of modernizing the prose genres. This is evidenced by her experimental searches in the novelles. The analysis of the collections of small prose “Legends of Old Kyiv” and “In the Days”, through philosophical and axiological categories, allowed us to trace the intertextual connections of her novels with the spiritual context of the Holy Scripture. It revealed the stylistic, formal-content, and structural parameters of the modernist narrative of Natalena Koroleva. In our opinion, the fundamental tendencies of cultural exoticism, neo-romantic aesthetics, Christianity (Christian existentialism) in her novelles naturally innovated the Ukrainian literature of the early twentieth century.

Text analysis of the works “Without roots. Biography of the contemporary”, “Ancestor”, “Sleep of the Shadow” confirms the polyphony and the multiplicity of the writer’s epic thinking. The stories by N. Koroleva are characterized by autobiographical, in-depth psychology, historicism, and an open interpretive perspective. Instead, the story “Ancestor” and “Sleep of the Shadow” testify to the transformation of the historical consciousness of N. Koroleva. In the story “Ancestor”, she masterfully implemented the author's model of autobiographism, adopted through the history of her own family, the Spanish mentality, history, philosophy, culture (legends, beliefs, and traditions of the Spanish people from ancient times). In the story “Sleep of the Shadow”, which most Ukrainian literary critics call the best in story telling discourse, the artistic world is modeled from the aesthetic point of view, which is filled with historical content. Hence, the time-spatial continuum is transformed in a philosophical context in accordance with the Christian philosophy of N. Koroleva. This proves the openness of the chronotope of the novel, its symbolism and, most importantly, the consonance with the neo-romantic aesthetics, which is at the highest level realized in romanticism.

The modernist dominant of the novel “1313” got artistic excellence, synthesizing historical, adventure novels, ornamental folk legends, and medieval treatises. On the other hand, the artistic originality of the work is determined by the author's interpretation of traditional, biblical, and literary stories through the Christian concept of the artist. Such intertextual communication forms the multidimensional structure of the novel, where we distinguish the historical, psychological, symbolic, axiological, national plane of reading the text. Europeanism of the romantic thinking of N. Koroleva is also realized in the style synthesis, which promotes a qualitatively new reception of the work. N. Koroleva’s prose features a novel “Quid est veritas?” in which the author innovatively worked out a biblical theme: she transformed the genre of apocrypha, synthesizing it with a story (in the genre definition of the author himself). This novel represents the original interpretation of the religious plot through Christian allusions, religious-philosophical reminiscences, apocalyptic motifs. Conceptuality, model of the character-idea, originality of the author's picture of the world, intertextuality, profound symbolism, exotics, and others are genre-style dominants of intellectual prose of Natalena Koroleva, who Europeanized the traditional style and imagery of Ukrainian writing of the 20th century, raising it to the level of world models.

Key words: genre, style, modernist novella, apocryphal legend, artistic and autobiographical story, artistic and historical novel, intertextuality.

Підписано до друку 20.03.2019 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 02/18/2-6

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.